

Utviklingen på arbeidsmarkedet

SAMMENDRAG

Norsk økonomi har vært inne i en oppgangskonjunktur siden våren 2003. Dette har ført til en sterk nedgang i den registrerte arbeidsledigheten, og vi må 20 år tilbake i tid for å finne like lavt ledighetsnivå som dagens. Ved utgangen av november var 38 400 registrert som arbeidsledige hos NAV, noe som tilsvarer 1,6 prosent av arbeidsstyrken.

Samtidig med at arbeidsledigheten har gått ned, har det vært en sterk økning i sysselsettingen. Hittil i år har det i gjennomsnitt vært 2 430 000 sysselsatte, eller 76 000 (3,2 %) flere enn i tilsvarende periode 2006. Veksten i sysselsettingen har kommet i praktisk talt alle næringer. Størst har sysselsettingsveksten vært innenfor undervisning og bygg og anlegg.

NAVs bedriftsundersøkelse, som ble gjennomført i høst, bekrefter at det nå er meget høy etterspørsel etter arbeidskraft. Mangelen på arbeidskraft summerer seg til 132 400 personer. Dette innebærer at det nå er betydelige rekrutteringsproblemer i store deler av næringslivet.

Mangelen på arbeidskraft har ført til rekordhøy arbeidsinnvandring til Norge. Innvandring fra Polen og andre østeuropeiske land har bidratt til å begrense mangelen på arbeidskraft, særlig innen bygg og anlegg, deler av industrien og privat tjenesteyting. Tall fra Utlendingsdirektoratet viser at det hittil i år er en økning på 38 prosent i antallet innvilgede arbeidstillatelser til innvandrere fra nye EU-land sammenlignet med fjoråret.

En hovedutfordring for NAV er å få flere av dem som av helsemessige eller andre årsaker er i randsonen av arbeidsmarkedet ut i jobb. Denne gruppen utgjør en betydelig ressurs og kan bidra til redusere det økte behovet for arbeidskraft. Ifølge en annen artikkel i denne rapporten, var det ved utgangen av 2006 om lag 580 000 årsverk som var tapt for arbeidsmarkedet på grunn av arbeidsledighet eller redusert arbeidsevne. Antallet registrerte arbeidssøkere er imidlertid så lavt at de i begrenset grad kan bidra til å dekke det udekte behov for arbeidskraft.

Arbeids- og velferdsdirektoratet forventer at arbeidsledigheten vil fortsette å falle og at sysselsettingen vil øke til neste år. For 2008 anslår vi at den registrerte ledigheten vil gå ned med 8 000 og at sysselsettingen vil øke med 50 000, sammenlignet med årets nivå. I gjennomsnitt forventer vi at den registrerte ledigheten vil bli 38 000 i 2008, noe som utgjør 1,5 prosent av arbeidsstyrken.

I våre prognoser har vi lagt til grunn at det vil bli et vendepunkt på arbeidsmarkedet 2. halvår 2008. Den registrerte arbeidsledigheten vil dermed gå noe opp slik at antallet vil ligge på 42 000 i gjennomsnitt i 2009, eller 4 000 høyere enn i 2008. Sysselsettingsveksten forventer vi vil svekkes, slik at sysselsettingen blir omlag 20 000 høyere enn i 2008

38 400 ARBEIDSLEDIGE VED UTGANGEN AV NOVEMBER

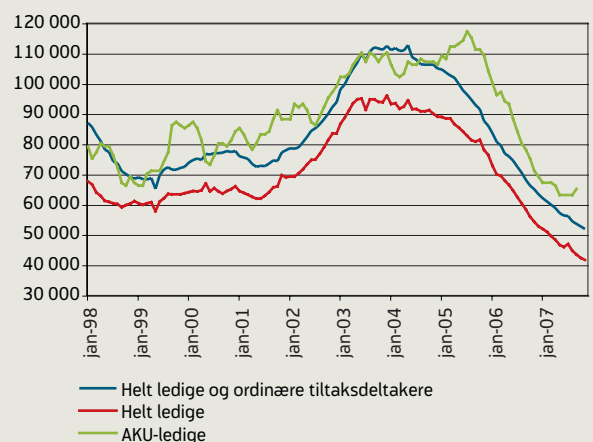
Høykonjunktoren i norsk økonomi har ført til at den registrerte ledigheten har gått sterkt ned de siste årene, se figur 1. Ved utgangen av november var det 38 400 helt arbeidsledige. Dette tilsvarer 1,6 prosent av arbeidsstyrken. Fram til og med november i år har den sesongkorrigerte arbeidsledigheten gått ned med 21 prosent. Til sammenligning var nedgangen i tilsvarende periode i fjor på 29 prosent.

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) til Statistisk Sentralbyrå bekrefter inntrykket av et ytterligere tilstrammet arbeidsmarked. Fra 3. kvartal i fjor til samme kvartal i år var nedgangen i arbeidsledigheten på 24 prosent.

76 000 FLERE SYSSELSATTE

Høykonjunktoren som norsk økonomi over en lengre periode har vært inne i, har ført til en sterk vekst i sysselsettingen. Siden 3.kvartal 2003 har den årlige sysselsettingsveksten i gjennomsnitt vært på 43 300 personer. I løpet av det siste året har sysselsettingsveksten blitt vesentlig høyere. Ifølge AKU har det i gjennomsnitt vært 76 000 flere sysselsatte de tre første kvartalene i år enn i tilsvarende periode i fjor.

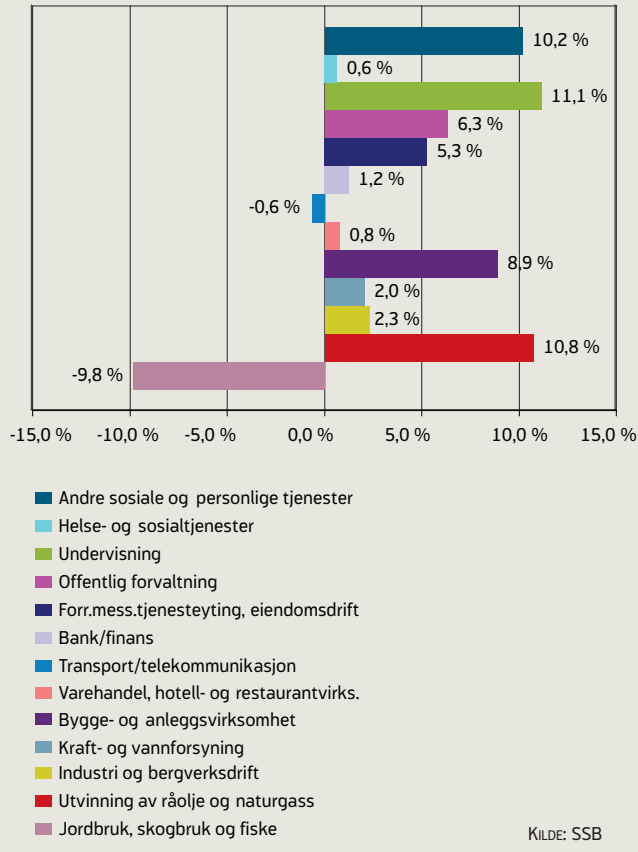
Figur 1:
Utviklingen i antall registrerte ledige, summen av registrerte ledige og ordinære tiltaksdeltakere og arbeidsledige målt ved AKU. Sesongjusterte tall¹ januar 1998–november 2007.

¹ For arbeidsledige målt ved AKU er det benyttet 3 måneders glidende gjennomsnitt.

KILDE: NAV OG SSB

Figur 2:
Prosentvis endring i antall sysselsatte fordelt etter næringer, AKU. Gjennomsnitt 1.-3. kvartal 2006-1.-3.kvartal 2007.

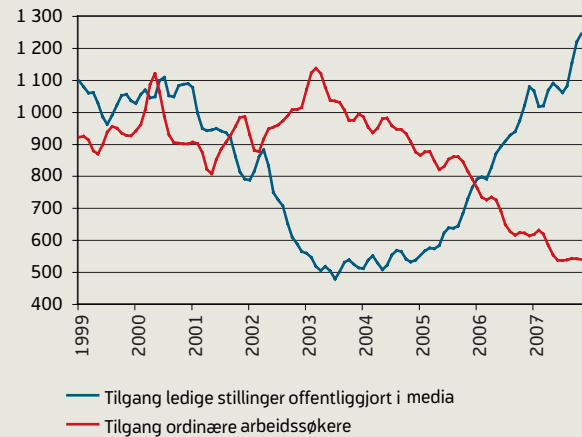
En særlig sterk vekst i sysselsettingen hadde kvinner i alderen 55–74 år. I denne gruppa var det en økning på 15 000 personer, noe som tilsvarer en vekst på 8 prosent. Arbeidsstyrken (summen av de sysselsatte og arbeidsledige) økte også i den samme perioden. I alt var økningen på 51 000 personer.

Når vi ser på sysselsatte fordelt på næring, har det vært størst vekst innen undervisning og bygg og anlegg, med henholdsvis 21 000 og 15 000 personer. I likhet med hva som har blitt observert ved tidligere høykonjunkturer, går sysselsettingen tilbake innenfor jordbruk, skogbruk og fiske. Nedgangen var på 8 000 personer (10 %) i denne perioden. Helse- og sosialtjenester har i likhet med varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet hatt en marginal økning i sysselsettingen.

HØY ETTERSPØRSEL ETTER ARBEIDSKRAFT

Antallet ledige stillinger har nå over en lengre periode ligget på et høyt nivå, se figur 3. Ikke siden 1998 har NAV registrert et så høyt antall ledige stillinger annonsert i media. Samtidig har også tilgangen av ordinære arbeids-

Figur 3:
Tilgang ledige stillinger i media per virkedag. Tilgang ordinære arbeidssøkere per virkedag. Januar 1999- november 2007. Trend.

søkere ligget på et stabilt lavt nivå det siste halve året. Dette bekrefter bildet av et stramt arbeidsmarked.

De siste tre månedene er det særlig innenfor yrkesgruppen barne- og ungdomsarbeid at tilgangen av ledige stillinger har økt mye sammenlignet med tilsvarende periode i fjor. Også innenfor undervisning og ledelse har det vært en sterk økning i ledige stillinger den samme perioden.

MANGEL PÅ ARBEIDSKRAFT

Høstens bedriftsundersøkelse bekrefter inntrykket av at arbeidsmarkedet har strammet seg ytterligere til i løpet av høstmånedene (se egen artikkel i denne publikasjonen). Svært mange bedrifter melder om store rekrutteringsproblemer og høye sysselsetningsforventninger. Av Tabell 1 går det fram hvor stor den estimerte mangelen på arbeidskraft er innenfor ulike yrkesgrupper, samt hvilken yrkesbakgrunn de registrerte ledige hadde. Ved å se på forholdet mellom mangelen på arbeidskraft og de registrerte ledige, går det klart fram at det økte behovet for arbeidskraft bare delvis kan dekkes ved å rekruttere arbeidsledige. En del av de arbeidsledige besitter heller ikke de kvalifikasjonene som arbeidsgivere etterspør. Spesielt gjelder dette innenfor konjunkturfølsomme yrker som industri og bygg og anlegg, hvor en stor del av de arbeidsledige er ufaglærte mens arbeidsgiverne mangler faglært arbeidskraft.

REKORDSTOR ARBEIDSINNVANDRING

Arbeidsinnvandringen til Norge har økt betydelig de siste årene. Tall fra Utlendingsdirektoratet viser at i perioden 1. januar til 31. oktober i år fikk 68 200 personer fra de

Tabell 1:

Mangel på arbeidskraft høsten 2007 etter yrkesgruppe, sammenlignet med antallet helt arbeidsledige ved utgangen av november 2007.

	Mangel 2007	Helt arbeidsledige november 2007	Mangel per arbeidsledig
Ledere	750	727	1,0
Ingeniør- og ikt-fag	15 850	1 260	12,6
Undervisning	200	1 044	0,2
Akademiske yrker	600	929	0,6
Helse, pleie og omsorg	3 700	2 912	1,3
Barne- og ungdomsarbeid	2 150	1 781	1,2
Meglere og konsulenter	7 300	2 098	3,5
Kontorarbeid	3 650	4 040	0,9
Butikk- og salgsarbeid	3 500	4 006	0,9
Jordbruk, skogbruk og fiske	1 550	846	1,8
Bygg og anlegg	22 850	3 009	7,6
Industriarbeid	37 950	4 252	8,9
Reiseliv og transport	25 750	3 877	6,6
Serviceyrker og annet arbeid	4 600	4 361	1,1
	132 400	38 434	3,4

KILDE: NAVS BEDRIFTSUNDERSØKELSE HØSTEN 2007

nye EU-landene arbeidstillatelse (EU-12)². Dette tilsvarer en økning på 18 800 sammenlignet med samme periode i fjor. Av arbeidstillatelsene som har blitt innvilget hittil i år, utgjorde polske arbeidere den største andelen med 69 prosent. Men også litauere, med en andel på 17 prosent, har bidratt til den økte arbeidsinnvandringen.

Bygg og anlegg er den næringen som tar imot flest arbeidsinnvandrere. 28 prosent av arbeidsinnvandrerne jobber i denne næringen. Også i industrien er import av arbeidskraft vanlig, og 14 prosent av arbeidsinnvandrerne har hittil i år begynt å jobbe her. I tillegg har 19 prosent av arbeidsinnvandrerne gått til firma som driver med formidling og utleie av arbeidskraft, og en stor andel av disse blir trolig leid ut til enten bygg og anlegg eller industri.

FLERE MED HELSEPROBLEM KOMMER NÅ I ARBEID

Både i første og andre kvartal i år var det totale sykefraværet noe lavere enn tilsvarende perioder i fjor. I 2.kvartal i år var det totale sykefraværet på 6,5 prosent, mot 6,6 prosent i fjor. Nedgangen har vært større for menn enn for kvinner, og svakere for de yngre enn de eldre arbeidstakerne.

Ved utgangen av november var det registrert 80 800 yrkeshemmede hos NAV. Dette innebærer en nedgang på 6 100 sammenlignet med samme måned i fjor. Samtidig kommer en større andel av de som avslutter attføring i arbeid. Dette viser at høykonjunkturen som norsk økonomi nå har vært inne i over en lengre periode, også har ført til at personer som befinner seg i randsonen av arbeidslivet har fått jobb.

² Med EU-12 menes de 12 siste medlemslandene i EU. Det vil si Polen, Litauen, Slovakia, Latvia, Romania, Estland, Bulgaria, Tsjekkia, Ungarn, Slovenia, Malta og Kypros.

Per 3.kvartal i år mottok 331 500 personer en eller annen form for uføreytelse. Dette utgjorde 11 prosent av befolkningen mellom 18 og 67 år. Det har lenge vært en jevn økning i andelen som mottar ulike former for uføreytelser. I 3. kvartal i 1998 var denne på 8,8 prosent. Mye av økningen kan tilskrives demografiske forhold. Alderssammensetningen har siden 1998 endret seg slik at de eldre aldersgruppene utgjør en stadig større andel av den totale befolkningen.

For en nærmere redegjørelse om hvor mange årsverk som går tapt for arbeidsmarkedet, se artikkelen «580 000 tapte årsverk» i denne publikasjonen.

INTERNASJONAL UTVIKLING

Kinesisk økonomi har over flere år hatt en årlig vekst i bruttonasjonalproduktet (BNP) på over 10 prosent. Den økonomiske framgangen til Kina har også bidratt til den høye veksten i de industrialiserte landene. Deler av den arbeidskraftintensive industrien som tidligere var i Europa og USA, er nå lokalisert i Kina der varene blir produsert til lavere kostnader. Dette har muliggjort en lavere prisstigning og dermed økt kjøpekraft for europeiske og amerikanske forbrukere. Det er imidlertid en reell fare for at den sterke veksten i Kina vil føre til en overoppheting av landets økonomi, noe som kan resultere i tiltakende inflasjon. For å motvirke dette og dempe etterspørselsveksten, har sentralbanken i landet innført høyere reservekrav og satt opp renta. Det er også ventet at renta vil bli satt ytterligere opp, og mange analytikere peker nå på nødvendigheten av å la den kinesiske valutaen styrke seg ytterligere. På bakgrunn av dette er det derfor ventet at veksten i Kina vil dempes noe i tiden framover.

I USA har det de siste månedene vært usikkerhet knyttet til om problemene innenfor finanssektoren vil forplante seg videre i økonomien. Banker og finansinstitusjoner har måttet tåle store tap som følge av at en del lånetakere har problemer med å betjene sine boliglån. Det er knyttet stor usikkerhet til hvorvidt boligprisene i USA vil falle ytterligere, og hvilke konsekvenser dette kan få. Sentralbanken i USA har satt ned styringsrenta med i alt 0,75 prosent på de to siste rentemøtene, hovedsakelig av bekymring for hvilke konsekvenser problemene på boligmarkedet og i kredittmarkedene kan få for realøkonomien. Det er nå stor sannsynlighet for at amerikansk økonomi vil gå inn i en periode med merkbart svakere økonomisk vekst. En svakere økonomisk utvikling i USA vil også føre til en svakere utvikling i andre deler av verden hvor eksport til USA utgjør en stor del av inntektene for næringslivet.

Euroområdet har over en lengre periode vært inne i en oppgangskonjunktur. Foreløpige tall for 3.kvartal i år viser en vekst i BNP på 2,6 prosent fra 3. kvartal i fjor. Den økonomiske veksten har ført til at arbeidsledigheten har falt fra ni prosent i første halvår av 2005 til 7,3 prosent i september i år. Det stramme arbeidsmarkedet har til nå ikke gitt seg utslag i økt lønnsvekst. Det er imidlertid ventet at den sterke etterspørselsveksten etter arbeidskraft etter hvert vil slå ut i høyere lønnsvekst. Dette vil bidra til å dempe sysselsetningsveksten og nedgangen i arbeidsledigheten.

Siden markedene for kreditt er globale, har også europeiske banker fått merke konsekvensene av misligholdte lån i USA. Dette har ført til at avviket mellom utlånsrenta og styringsrenta til den europeiske sentralbanken har vært unormalt stort. Pressede marginer hos bankene og økt risiko forbundet med utlån er forklaringen på dette. Urolighetene på finansmarkedene og usikkerheten rundt utviklingen i USA, i tillegg til tall som indikerer lavere ordreinngang, bidrar til en økende pessimisme i eurosonen. I Tyskland regner analytikere og industribedrifter med at den økonomiske veksten vil svekke seg noe i tiden framover, til tross for at nåsituasjonen er svært god. Det er særlig situasjonen i USA som uroer, og en eventuell tilbakegang der vil også få konsekvenser for europeisk økonomi.

UTVIKLINGEN I NORGE

Norge har over en lengre periode vært inne i en høykonjunktur med økt sysselsetting og lavere arbeidsledighet. Vi må 20 år tilbake i tid for å finne et tilsvarende nivå på arbeidsledigheten. Høykonjunktoren har vært drevet av økte investeringer i virksomheter både innenfor industri og oljevirksomhet. Økt import fra lavkostland som Kina har bidratt til å holde inflasjonen nede. Dette har bidratt til at Norges Bank har kunnet holde en lav rente, noe som igjen har gitt økt kjøpekraft og dermed økt etterspørsel etter varer produsert innenlands. Den lave renta har, i tillegg til sterkt stigende boligpriser, også stimulert til økt igangsetting av nye bygg til både nærings- og boligformål.

I den siste tida har også norske banker fått merke ringvirkningene av kredittproblemer i USA. Norges Bank har nedjustert sine renteprognooser for det kommende året som følge av usikkerheten i internasjonal økonomi og en sterkere kronkurs enn tidligere antatt. Styringsrenta vil mest sannsynlig bli satt opp til 5,25 prosent i et av de nærmeste rentemøtene, og bli liggende på det nivået ut 2008. I likhet med europeiske banker har kredittproblemer ført til økt differanse mellom rentenivået i norske banker og styringsrenten til Norges Bank. Dersom problemene i USA vedvarer, er det grunn til å tro at denne differansen vil kunne forsette å øke.

UTVIKLINGEN FRAMOVER

Den høye aktiviteten i norsk økonomi ser ut til å fortsette den nærmeste tida. Høstens bedriftsundersøkelse bekrefter inntrykket av at arbeidsmarkedet har strammet seg kraftig til det siste året. Bedriftene kan melde om svært høye sysselsettingsforventninger og store rekrutteringsproblemer. Det er særlig mangel på personer med ingeniør- og ikt-bakgrunn, samt fagarbeidere i industrien og i bygg og anlegg.

Det tok relativt lang tid før den høye etterspørselen etter arbeidskraft resulterte i økt lønnsvekst i denne høykonjunktoren. Arbeidsinnvandringen fra de nye EU-landene kan nok forklare mye av dette. Det er nå tegn til at produktivitsveksten er i ferd med å avta. Sammen med økte lønnsutgifter og en sterk kronkurs vil dette på sikt dempe etterspørselsveksten etter arbeidskraft. Lønnsomheten i bedriftene er imidlertid fortsatt god. Arbeidstakerne har i de siste årene fått en gradvis mindre andel av bedriftenes inntekter. Dette gjør at bedriftene vil kunne tåle en noe høyere lønnsvekst en periode framover.

Foreløpig er det ingen tegn til at arbeidsledigheten vil stige med det første. Arbeidsledigheten har falt markert i løpet av det siste året og den registrerte arbeidsledigheten utgjorde 1,6 prosent av arbeidsstyrken i november, en nedgang på 0,5 prosentenheter sammenlignet med samme måned i fjor.

NAV forventer fortsatt en høy økonomisk vekst det kommende året, men trolig noe lavere enn vi har hatt de siste årene.

Det er nå tegn som kan tyde på at amerikansk økonomi står overfor en periode med svakere utvikling. Fortsatt fallende boligpriser og vedvarende uro på kredittmarkedene, som etter hvert vil føre til lavere privat konsum, er hovedgrunnene til dette. Veksten i Europa har i stor grad vært drevet av økt eksport, da særlig fra Tyskland, og lavere økonomisk vekst i USA vil føre til lavere eksport i europeiske land. Det er også tegn til at veksten i ordreinngangen for industrien i Tyskland er i ferd med å flate ut. Den sterke veksten i Kina, som i stor grad har vært eksportdrevet, vil også bli påvirket av konjunkturutviklingen hos handelspartnerne. Lavere vekst internasjonalt vil også bety lavere vekst her i landet. På den annen side

bidrar framvoksende økonomier som Kina og India til at etterspørselen etter råvarer og olje øker, noe som vil føre til økte inntekter for Norge.

NAV forventer en fortsatt økt sysselsetting og nedgang i arbeidsledigheten det kommende året. Den siste tids høykonjunktur har blant annet vært drevet fram av en høy vekst i investeringene, særlig innenfor oljenæringen. Det kan etter hvert bli en svak svekkelse i aktiviteten innenfor byggenæringa. Dette må sees i sammenheng med høyere rentenivå og lavere prisvekst på boliger. Statistikk over igangsetting av nye bygg tyder på at den sterke veksten i byggenæringen nå er i ferd med å avta. En sterk økning i investeringer innenfor oljenæringen i prognoseperioden vil imidlertid bidra til å holde den innenlandske aktiviteten på et høyt nivå. SSB anslår at investeringer innenfor olje og gass vil bli 119,2 milliarder i 2008, en økning på 1,7 milliarder sammenlignet med anslaget for 2007.

Et stramt arbeidsmarked har i andre perioder ofte gitt seg utslag i sterk økning i lønnsveksten. Det er også mye som tyder på at det samme er i ferd med å skje i denne høykonjunkturen. Høyere lønnskostnader vil, så lenge produktivtetsveksten ikke blir like sterk, redusere marginene til bedriftene. Dette vil etter hvert medvirke til å dempe etterspørselen etter arbeidskraft. Et høyere rentenivå vil også føre til at forbruksveksten, som har vært meget høy de siste årene, vil avta.

Våre prognoser for 2008 tilsier at arbeidsledigheten vil fortsette å gå ned i første del av 2008, men at vi vil få et

vendepunkt på arbeidsmarkedet i løpet av andre halvår. I gjennomsnitt vil arbeidsledigheten likevel ligge på et lavere nivå enn i inneværende år. Vi anslår at den registrerte ledigheten i gjennomsnitt vil bli på 38 000 i 2008, en nedgang på omtrent 8 000 i forhold til årets nivå. Dette utgjør omtrent 1,5 prosent av arbeidsstyrken.

Sysselsettingen økte med 78 000 personer fra 3. kvartal i fjor til 3. kvartal i år. NAV forventer fortsatt økt sysselsetting for 2008, men noe lavere vekst enn i år. I gjennomsnitt venter vi at 50 000 flere personer vil være i arbeid sammenlignet med i år.

For 2009 anslår vi at den økonomiske veksten vil bli noe svakere enn det den har vært de siste årene. En svakere utvikling internasjonalt og en tiltakende innenlandsk lønnsvekst er hovedgrunnene til dette. I tillegg vil en eventuell styrking av krona bidra til å redusere eksportbedriftenes lønnsomhet. NAV venter at det i gjennomsnitt vil være 42 000 registrerte ledige i 2009, en økning på 4 000 i forhold til anslaget for 2008. Sysselsettingen vil fortsette å øke, og antas å bli i gjennomsnitt 20 000 høyere i 2009 enn i 2008.

Det er stor usikkerhet knyttet til disse anslagene. En høyere lønnsvekst eller en sterkere krone enn vi har lagt til grunn vil kunne gi lavere sysselsettingsvekst og høyere arbeidsledighet enn våre prognoser. På den annen side vil en mer positiv utvikling i USA og internasjonalt enn vi har antatt, kunne gi høyere vekst også her hjemme.

Tabell 2:

Arbeids- og velferdsdirektoratet sin vurdering av gjennomsnittlig antall arbeidsledige i 2007, 2008 og 2009. Forutsetninger om tiltaksnivået. Faktiske tall for 2006.

	2006	2007	2008	2009
Registrerte arbeidsledige (personer)	62923	46000	38000	42000
Registrerte arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	2,6 %	1,9 %	1,5 %	1,7 %
Tiltaksplasser (ordinære arbeidssøkere)	10139 ¹	11300 ²	11300 ³	11300 ³
Arbeidsledige, AKU i prosent av arbeidsstyrken	3,5 %	2,5 %	2,1 %	2,2 %

¹ For 2006 er det brukt gjennomsnittlig antall personer i tiltak ved utgangen av måneden. Dette kan avvike noe fra antall tiltaksplasser.

² Tiltaksnivået for 2007 er satt i tråd med det foreslåtte statsbudsjettet for 2007. Dette inkluderer ikke de om lag 500 tiltaksplassene som Oslo kommune disponerer.

³ Beregningsteknisk er det forutsatt samme tiltaksnivå i 2008 og 2009 som i 2007.

KILDE: NAV

Tabell 3:

Endringer i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledighet fra året før. Faktiske tall for 2006, prognoser for 2007, 2008 og 2009.

	2006	2007	2008	2009
Arbeidsstyrke (AKU)	46000	53000	40000	25000
Sysselsatte (AKU)	73000	75000	50000	20000
AKU arbeidsledige	-27000	-22000	-10000	5000
Registrerte helt arbeidsledige (NAV)	-20600	-17000	-8000	6000

KILDE: NAV